

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Steentilstraat 11/ 11a, Groningen
Status: BBP
Periode: 1 november 2005 en 12 oktober 2006.
Onderzocht door: J.A. van der Hoeve, T. Tel en H. Wierts
Auteur: J.A. van der Hoeve
Datum: 4 september 2007

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter de huidige voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieurafwerkingen verborgen zitten.

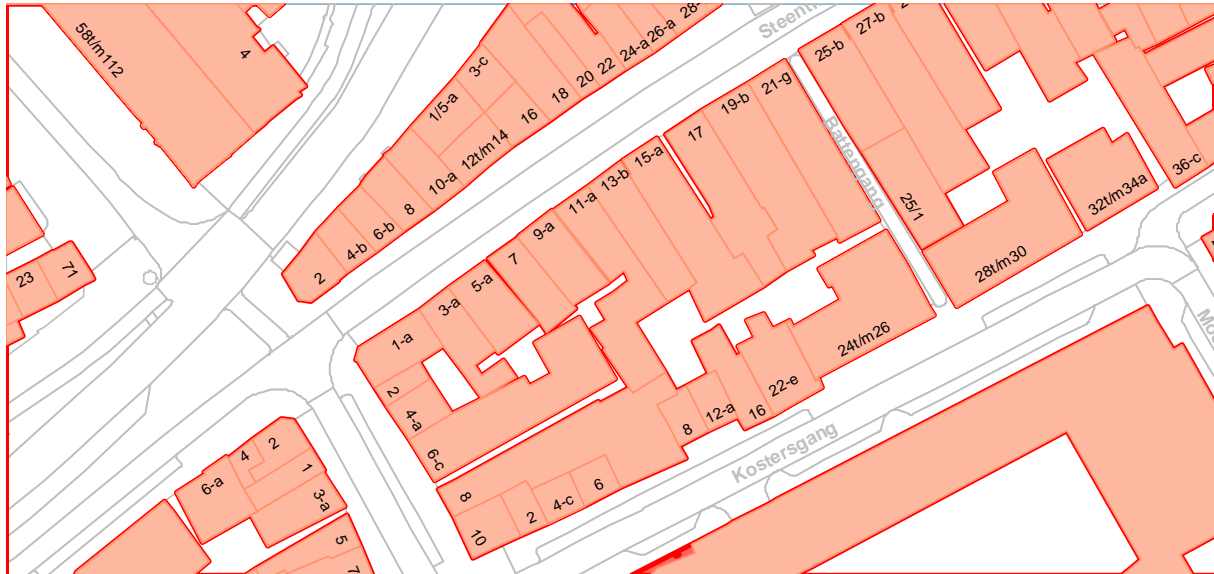
Bij de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen bleek het bouwdoosje onvindbaar.

SITUERING/ STRUCTUUR

Het pand Steenilstraat 11 ligt in het bouwblok dat wordt omsloten door de Steenilstraat (noordzijde), Battengang (oostzijde), Kostergang (zuidzijde) en Rademarkt (westzijde). Steenilstraat 11 bestaat uit een voorhuis, tussenlid en achterhuis.¹ Het voorhuis bestaat uit twee bouwlagen met een zadeldak met schildeind (haaks op de straat), het achterhuis uit twee bouwlagen met een zadeldak (evenwijdig aan de straat). Het tussenlid bestaat uit een tweelaags verbindingsgang met een flauw hellend lessenaardak (links) en éénlaags bebouwing ter plaatse van de voormalige binnenplaats (rechts). Het achterterrein is bebouwd in één bouwlaag met een plat dak.

Het huis wordt geflankeerd door twee ozendruppen, waarvan die aan de linkerkzijde (tussen Steenilstraat 11 en 13) is dichtgezet.

BOUWGESCHIEDENIS

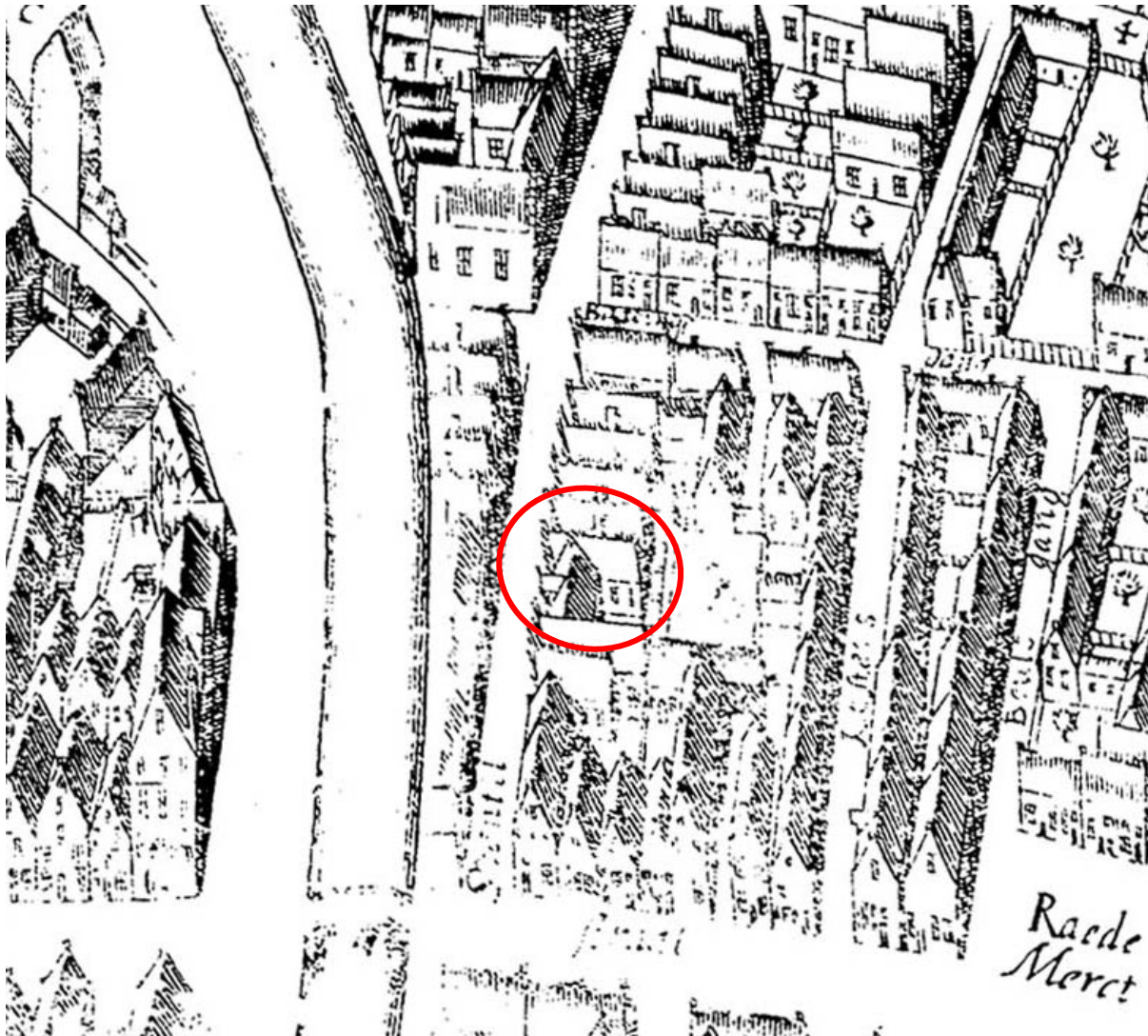
Het voorhuis van Steenilstraat 11 dateert waarschijnlijk uit de 17de eeuw. Deze datering is gebaseerd op de bouwmassa met het steile dak, de architectuur van de achtergevel, de maatvoering van de balklaag boven de eerste verdieping en het baksteenformaat.² Deze datering wordt ondersteund door de kaart van E. Haubois (1643), waar het huis staat afgebeeld als een tweelaags gebouw met een zadeldak (een diephuis). De voorgevel was vermoedelijk uitgevoerd als een trapgevel, de achtergevel als een topgevel. Ten westen van dit huis stond een dwarshuis, evenwijdig aan de straat. Dit 'dwarshuis' (Steenilstraat 9) was veel minder diep dan het diephuis (Steenilstraat 11). Opmerkelijk is dat in het achterste deel van de westelijke zijgevel van Steenilstraat 11 vensters zijn aangegeven; deze vensters geven uitzicht op het achterterrein van Steenilstraat 9. Dit doet vermoeden dat het diep- en dwarshuis gezamenlijk een L-vormig huis vormden. Bij de bouwhistorische verkenning is één venster in de westgevel gevonden.

Op de kadastrale minuut van circa 1830 staat achter het voorhuis een zelfstandig achterhuis getekend, waarvan de oppervlakte overeenkomt met het huidige gebouw. Aanvankelijk bestond dit achterhuis uit slechts één bouwlaag met een zadeldak, evenwijdig aan de straat. De aftekening van het achterhuis in zijn éénlaags vorm valt nog te herkennen in de westelijke zijgevel. In de late 18de eeuw of vroege

¹ Schuin achter het achterhuis grenst een rechthoekige aanbouw uit circa 1950, die oorspronkelijk als tuin bij het pand Steenilstraat 13 hoorde. Deze aanbouw is toegankelijk vanuit de begane grond van het achterhuis. Vanwege het ondergeschikte karakter en de recente datering wordt hier afgezien van verdere beschrijving.

² Het baksteenformaat bedraagt 21½-22 x 10-10½ x 4,3 - 4,6 cm, de tienlagenmaat 58½-60 cm.

19de eeuw heeft een verhoging plaatsgevonden tot twee bouwlagen met een zadeldak (evenwijdig aan de straat).³ Voor- en achterhuis zijn onderling verbonden door middel van een tussenlid.

Fragment van de vogelvluchtplattegrond van Egbert Haubois (1643). Het pand Steentilstraat 11 is het eerste diephuis(huis haaks op de straat) naast het dwarshuis (huis evenwijdig aan de straat).

³ Het baksteenformaat van deze verhoging bedraagt 19½-20 x 9-9½ x 4½-5 cm, de tienlagenmaat 54 cm.

De kadastrale minuut van omstreeks 1830 met daarop aangegeven de moderne huisnummering.

In het derde kwart van de 19de eeuw zijn voor- en achterhuis grondig verbouwd. Eén van de voornaamste wijzigingen betrof de verhoging van de voorkamer(s) op de eerste verdieping. Dat gaf tevens gelegenheid om hogere vensters in de voorgevel te plaatsen. De aloude topgevel werd in die periode gewijzigd tot een drielaags lijstgevel, terwijl de kap aan de voorzijde is afgewolfd. De tweede verdieping kreeg lage vensters, mezzanino-vensters. Ook de gepleisterde afwerking en de vensters stammen uit deze periode. Verder moeten de indeling en interieur-afwerking zijn vernieuwd. Uit deze periode stammen diverse stucplafonds, betimmeringen en paneeldeuren.

De winkelpui dateert uit de jaren dertig van de 20ste eeuw. Ook na de jaren dertig hebben verbouwingen plaatsgevonden, vooral in het interieur (van winkel en bovenwoning). De tuin achter het achterhuis is omstreeks 1980 overbouwd in één laag.

BESCHRIJVING VOORHUIS

gevels

De voorgevel is een drielaags lijstgevel, waarvan indeling en afwerking voornamelijk uit het derde kwart van de 19de eeuw stammen. De afwerking bestaat uit pleisterwerk met een scharrering⁴. Het metselwerk van de gevel kan veel ouder zijn (17de eeuw).

De begane grond bevat een winkelpui over de volle breedte van de gevel, waarvan de penanten zijn bekleed met zwarte tegels (jaren dertig van de 20ste eeuw) en de lijst met plaatwerk (circa 1995). Aan de rechterzijde bevindt zich een toegang tot de bovenwoning, voorzien van een glasdeur en een bovenlicht. Het bovenlicht van deze toegang tot de bovenwoning maakt deel uit van de doorgaande bovenlichtenstrook van de pui, ingevuld met blank glas-in-lood. De verdere pui bestaat uit een etalage met betegelde borstwering (zwarte tegels) en een portiek. Ook de winkel is toegankelijk via een glasdeur. Op de eerste verdieping bevinden zich vier vensters, waarvan de rechter iets smaller is dan de overige drie. Dit wijst op een oude indeling van de plattegrond op de eerste verdieping, bestaande uit een brede voorkamer (links, drie vensters) en een smalle zijkamer ter breedte van de gang (rechts, één venster). De vensters bevatten H-schuiframes, waarvan de bovenlichten zijn ingevuld met glas-in-lood met liggende ruitjes. Deze bovenlichten zijn verbouwd tot klepramen. Op de tweede verdieping bevinden zich vier mezzanino-vensters, waarvan de rechter ook smaller is dan de andere drie. De gevel heeft een beëindiging in de vorm van een klassieke lijst, bestaande uit een architraaf, een vlak fries en een kroonlijst.

⁴ Scharreren is een oppervlaktebewerking van de natuursteen waarbij door middel van een beitel evenwijdige groefjes worden aangebracht.

De achtergevel heeft nog zijn 17de-eeuwse vorm van een tweelaags topgevel. Deze bakstenen gevel is in de 19de eeuw gepleisterd. Omdat gedeelten van het pleisterwerk zijn afgevallen, valt te zien dat de gevel oorspronkelijk uitgevoerd was in schoon metselwerk. Op de eerste verdieping bevonden zich smalle vensters (kloostervensters) met zandstenen lateien en bakstenen ontlastingsbogen. Eén latei met ontlastingsboog is herkenbaar. De indeling op de zolder is gewijzigd, zo valt te zien aan inboetingen in het metselwerk. Op de vliering tekent zich een smal venstertje af, waarvan de onderzijde is verbreed. Ook de ankers horen bij de oorspronkelijke, 17de-eeuw opzet. In de huidige opzet is de begane grond aan het zicht onttrokken door de bebouwing op de binnenplaats tussen voor- en achterhuis. De doorgang tussen voor- en achterhuis bestaat uit twee bouwlagen met een flauw hellend dak. De voormalige binnenplaats is bebouwd in één bouwlaag met een plat dak. Naast de doorgang is op de eerste verdieping een 19de-eeuws venster zichtbaar, voorzien van een T-stolpraam (20ste eeuw). De glasruit ernaast is van veel jongere datum.

Op het niveau van de zolder zijn in de 19de eeuw twee grote vensters aangebracht. Deze vensters zijn voorzien van stolpramen (20ste eeuw). De vliering bevat een klein venstertje (19de eeuw?).

De achtergevel van het voorhuis.

De beide zijgevels zijn nauwelijks zichtbaar. In de ozendrup tussen de panden Steentilstraat 9 en 11 is op de eerste verdieping een venster zichtbaar, waarvan het uitzicht volledig wordt geblokkeerd door het pand Steentilstraat 9. De positie van dit venster wijst erop dat het buurpand (Steentilstraat 9) veel korter was. Dat is de situatie die op de kaart van Haubois (1643) staat getekend. Het huidige kozijn heeft een 18de-eeuws karakter.

Op het dak van het voorhuis liggen gesmoorde verbeterde Hollandse pannen.

plattegronden

De begane grond van het voorhuis bevat een ongedeelde winkelruimte, die in open verbinding staat met de achterliggende ruimten. De interieur-afwerking is van tamelijk recente datum. Opvallend is dat de ruimte ter plaatse van het tussenlid tussen voor- en achterhuis een lager plafond heeft dan de overbouwde binnenplaats.

De indeling van de eerste verdieping heeft een 19de-eeuws karakter. Er is sprake van een tweebeukige indeling, waarbij de brede beuk (links) is verdeeld in een voorkamer, alkoof en achterkamer (keuken) en de smalle beuk (rechts) in een smalle voorkamer, een gang met overloop en trappenhuis en achterkamer. De laatstgenoemde achterkamer fungeert nu als badkamer.

De voorkamer in de brede beuk heeft diverse elementen van de 19de-eeuws interieur-afwerking behouden, waaronder een stucplafond met perklijst, hoekstukken en een middenornament. De voor-gevel heeft een vensterwandbetimmering. Tegen de oostelijke zijgevel staat een forse schouw, waarvan de schoorsteenmantel van tamelijk recente datum is. De voorkamer heeft een grotere hoogte dan de rest van de verdieping, omdat de bovenliggende zoldervloer in de 19de eeuw is verhoogd. De voorkamer heeft tegenwoordig een open verbinding met de achterliggende alkoof. Deze alkoofruimte heeft nog zijn 17de-eeuwse hoogte. De interieur-afwerking is vernieuwd. Dit is ook het geval in de ~~dijk~~ ~~kanalen~~ (beuk) en de gang.

Het plafond van de voorkamer op de verdieping.

In de achterkamer (in de brede beuk) is de 17de-eeuwse enkelvoudige balklaag zichtbaar, bestaande uit grenenhouten balken van circa 26 (hoogte) x 16½ cm (breedte). De balk ter plaatse van de muur tussen de alkoof en deze achterkamer heeft nog een restant van een sleutelstuk (17de-eeuws). Tegen de linker zijgevel staat een keukenschouw, waarvan de afwerking is vernieuwd.

De zolder is voor het overgrote deel betimmerd en voorzien van recente interieur-afwerkingen, zodat niets van de constructie valt te zien. Het voorste deel van de zoldervloer heeft een hoger niveau, vanwege de wijziging van de verdiepingshoogte van de voorkamer (19de eeuw). Het voorste deel van de kap heeft geen vliering. Wel is van hier uit de vliering van het achterste deel van de kap bereikbaar. In het achterste deel van de kap tekenen zich op zolderniveau ook twee spanten af (corresponderend met de balklaag van de achterkamer op de eerste verdieping). Vermoedelijk is alleen het achterste deel van de kap origineel (17de-eeuws), het voorste deel vernieuwd bij de wijziging van vloerniveaus in de 19de eeuw. In dit voorste deel zijn namelijk geen spanten aangetroffen. Overigens moet hergebruik van oud materiaal niet worden uitgesloten.

Het achterste deel van de zolder van het voorhuis. In het schuine gedeelte tekent zich een spantbeen af.

BESCHRIJVING ACHTERHUIS

gevels

De voorgevel van het achterhuis grenst aan de (voormalige) binnenplaats tussen voor- en achterhuis. Dit is een tweelaags langsgevel, waarvan de begane grond schuil gaat achter de (één- en tweelaags) bebouwing op de binnenplaats. De eerste verdieping is uitgevoerd in metselwerk, dat later wit is beschilderd. Een deel van deze verdieping gaat schuil achter het verbindingslid tussen voor- en achterhuis. Daarnaast is één klein venster zichtbaar, waarvan het kozijn uit de late 18de of vroege 19de eeuw stamt en het zesruitsschuifraam uit de 19de eeuw. Opvallend is de forse maatvoering van het kozijn.

De achtergevel van het achterhuis. Boven het dak is de top van de achtergevel van het voorhuis zichtbaar.

De achtergevel van het achterhuis is eveneens een tweelaags langsgewel. De begane grond gaat schuil achter de eenlaags bebouwing op het binnenterrein. De verdieping is uitgevoerd in metselwerk, dat later is beschilderd. Er is sprake van drie (19de-eeuwse?) vensters met T-stolpramen.

De westelijke zijgevel is nauwelijks zichtbaar vanwege de belendingen. In de ozendrup valt echter nog net te zien dat zich in deze gevel een éénlaags topgevel aftekent, behorend bij een oudere bouwphase van het achterhuis (één bouwlaag met zadeldak). Ook viel het metselwerk van de verhoging hier op te meten (18de of vroege 19de eeuw).⁵ De oostelijke zijgevel valt wel goed te zien, zij het dat de begane grond schuil gaat achter de aanbouwen op het achterterrein. Deze gevel is voor het grootste deel bepleisterd. Alleen in de top is het metselwerk nog zichtbaar. Deze gevel bevat twee kleine venstertjes.

Op het zadeldak van het achterhuis liggen gesmoorde verbeterde Hollandse pannen.

plattegronden

De begane grond hoort bij de winkel en heeft voorzetwanden en een verlaagd plafond. Er zijn geen gegevens over de oorspronkelijke toestand aangetroffen. Op de eerste verdieping bevindt zich een ongedeelde ruimte, toegankelijk via het tussenlid tussen voor- en achterhuis. In het plafond van deze kamer tekent zich een enkelvoudige balklaag af (opgelegd in de noord- en zuidoostgevel). De schouw staat (anders dan in het voorhuis) tegen de westelijke zijgevel. De schoorsteenmantel dateert waarschijnlijk uit de jaren vijftig. De zolder is bereikbaar via een ladder. De kapconstructie bestaat uit een reeks sporenparen met enkelvoudige hanenbalken. De gordingen en beschieting van de kap is vernieuwd omstreeks 1980. Deze zolderruimte heeft een interieur-afwerking met een verlaagd plafond (ter hoogte van de hanenbalken) en gepleisterde wanden. Kennelijk was deze zolder indertijd een woonruimte.

WAARDESTELLING

Het pand Steentilstraat 11 heeft hoge monumentwaarden als onderdeel van de verkaveling van de Steentilstraat, die zich kenmerkt door de (vele) ozendruppen, gangen en stegen. Noemenswaard in dit kader is ook het venster in de westelijke zijgevel, dat doet herinneren aan een oudere verkaveling. Waar nu uitsluitend sprake is van 'diephuizen', stond ter plaatse van Steentilstraat 9 een dwarshuis. Wellicht hoorde het pand zelfs bij Steentilstraat 11, want in de zijgevel van dit laatstgenoemde pand

⁵ Zie noot 3.

bevindt zich een venster. Uiterlijk in de late 18de eeuw is het dwarshuis vervangen door een zelfstandig diephuis.

Het pand Steentilstraat 11 heeft hoge monumentwaarden, vanwege de kenmerkende opzet met een 17de-eeuws voorhuis en een 18de-eeuws achterhuis. Van het voorhuis is niet alleen de hoofdmassa met zijn steile kap, maar ook een groot deel van de constructie uit de 17de eeuw bewaard gebleven. Dit betreft het muurwerk, balklagen (met sleutelstukken) en het achterste deel van de kapconstructie. Het huis heeft een kenmerkende ontwikkeling doorgemaakt, waarbij de voorgevel is gewijzigd in de lijstgevel en de voorruimten op de eerste verdieping zijn verhoogd (en daarmee meer allure en status hebben gekregen). In de voorkamer op de eerste verdieping is deze hogere status nog goed herkenbaar in de relatief rijke afwerking (met betimmeringen en stucplafond). De begane grond heeft een winkelfunctie gekregen, herkenbaar aan de pui (jaren dertig). De indeling en (zichtbare) interieurafwerking van de begane grond heeft indifferente monumentwaarden.

De indeling van de eerste verdieping heeft positieve monumentwaarden, vanwege de 19de-eeuwse opzet en de restanten van de interieurafwerking. Reeds genoemd zijn de stucplafonds en betimmeringen van de voorkamer. In de achterkamer is sprake van de 17de-eeuwse balklaag, zelfs nog met een sleutelstuk.

Het achterhuis heeft ook hoge monumentwaarden als onderdeel van het samenhangende complex van voor- en achterhuis. Kenmerkend ook is de verhoging van één naar twee bouwlagen met en kap. De constructie is vermoedelijk grotendeels gaaf. Indeling en interieurafwerking hebben indifferent monumentwaarden.

De aanbouwen op de voormalige binnenplaats tussen voor- en achterhuis en in de tuin hebben indifferente monumentwaarden.

AANBEVELINGEN

Bij eventuele verbouwingen is het van belang om muurwerk en constructie nader in beeld te brengen.